

ZUZANA KOVÁČOVÁ

Faculty of Education Matej Bel
University Banská Bystrica, Slovak Republic

zuzana.kovacova@umb.sk

EUGENIUSZ SZYMIK

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Śląski, Katowice

gienekszymikpoczta.onet.pl@onet.pl

JOURNAL OF MODERN
SCIENCE TOM 2/33/2017,
S. 61–70

DRAMA (CREATIVE) IN PRIMARY SCHOOL IN SLOVAK REPUBLIC

DRAMA (KREATYWNA) W SZKOLE PODSTAWOWEJ NA SŁOWACJI

ABSTRACT

The article presents the most important drama techniques used in the work with children in Slovak republic, such as: stepping into the role and improvisation.

Also discusses a method of activating student in the teaching process – a teaching game. The opinions of the theoreticians and practitioners of drama (eg A. Dziedzic, A. Pruszkowska, K. Witerska) concerning her educational and educational values and examples of dramatic exercises (eg pantomime etiquettes, improvised scenes, sensitivity sensory exercises) pupils in early school education.

The specificity of the article is an exposition of creative drama as a method of appealing to the creative imagination of pupils and developing their creativity.

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano najważniejsze techniki dramowe wykorzystywane podczas pracy z dziećmi na Słowacji, takie jak wchodzenie w rolę i improwizacja. Omówiono także jedną z metod aktywizujących ucznia w procesie dydaktycznym – grę dydaktyczną. Przybliżono opinie teoretyków i praktyków dramy (m.in. A. Dziedzic, A. Pruszkowskiej, K. Witerskiej), dotyczące jej walorów dydaktycznych i wychowawczych, oraz przykładowe ćwiczenia dramowe (m.in. etiudy pantomimiczne, scenki improwizowane, ćwiczenia rozwijające wrażliwość zmysłów), które można zaproponować uczniom w edukacji wczesnoszkolnej.

Specyfikę artykułu stanowi wyeksponowanie dramy kreatywnej jako metody odwołującej się do twórczej wyobraźni ucznia oraz rozwijającej jego kreatywność.

KEYWORDS: *creative drama, drama techniques, early childhood education, dramatic action, Slovak Republic*

SŁOWA KLUCZOWE: *drama kreatywna, techniki dramowe, edukacja wczesnoszkolna, działania dramowe, Słowacja*

WPROWADZENIE

W historii Słowacji można wskazać kilka istotnych historycznych punktów zwrotnych, które między innymi spowodowały również zmiany w procesie edukacyjno-wychowawczym, prowadzonym w słowackich szkołach. Po 1989 r. system szkolnictwa zaczął się otwierać na różne koncepcje alternatywne i nowe metody nauczania, w dążeniu do unowocześnienia systemu kształcenia w kierunku szkolnictwa bardziej demokratycznego, humanistycznego i o większym zakresie wolności, nastawionego na ucznia i jego potrzeby.

Pierwsze poważniejsze próby w zakresie wdrożenia wychowania przy pomocy dramy w naszych szkołach przypadły jednak już na lata 60. XX w., kiedy do programów kursów przygotowawczych i do szkół artystycznych został wprowadzony przedmiot wychowanie dramatyczne (słow. *dramatická výchova*). Do kształcenia na poziomie szkół wyższych wychowanie dramatyczne zostało wprowadzone głównie w Czechach, na tamtejszych wydziałach pedagogicznych, a potem również w szkołach na Słowacji, gdzie stopniowo przybywało wydziałów pedagogicznych, w których wychowanie dramatyczne pojawiało się jako przedmiot nieobowiązkowy.

W szkołach artystycznych wychowanie dramatyczne przekształciło się w kierunek literacko-dramatyczny, natomiast w szkołach podstawowych działały dziecięce zespoły teatralne. W byłej Czechosłowacji w edukacji szkolnej używano pojęcia „wychowanie dramatyczne”, później zaczęły się pojawiać inne terminy, takie jak: „wychowanie przez dramę” (słow. *výchova drámou*), „dramatyzacja” (słow. *dramatizácia*), „drama w wychowaniu” (słow. *dráma vo výchove*), „drama kreatywna” (słow. *tvorivá dramatika*). Wychowanie dramatyczne przekształciło się w kierunek artystyczno-pedagogiczny, za którego podstawę metodologiczną uznawano środki teatralne, ale nie zapominano

również o indywidualnym i społecznym rozwoju ucznia. Od końca lat 90. XX w. na Słowacji drama kreatywna pojawiła się również wśród alternatywnych koncepcji i modeli kształcenia. Za pionierkę wychowania dramatycznego w byłej Czechosłowacji uważa się E. Mechkovą.

DRAMA KREATYWNA

Pod pojęciem dramy kreatywnej B. Šimonová rozumie zespół metod, działań i środków, które mogą wesprzeć kreatywność w rozwiązywaniu sytuacji życiowych, z którymi uczniowie się spotykają, przyswajanie materiału dydaktycznego, wychowanie uczniów, interpretację utworu artystycznego (literackiego) i jego dramatyzację, tworzenie inscenizacji (łącznie z przygotowaniem aktorskim, reżyserskim i dramaturgicznym) oraz tworzenie utworu literackiego, plastycznego lub muzycznego (Šimonová, 1997).

Również dzisiaj w środowisku szkolnym, oprócz pojęcia „drama kreatywna”, używane są pojęcia, takie jak: „drama w klasie” (słow. *dráma v triede*), „drama szkolna” (słow. *triedna drama*), „drama w wychowaniu” (słow. *dráma vo výchove*) czy „drama wychowawcza” (słow. *výchovná dramatika*). Wszystkimi tymi pojęciami różni autorzy nazywają formę wykorzystania teatru czy sztuki teatralnej w procesie szkolno-wychowawczym, przy czym podstawową różnicę między klasycznym teatrem czy dramatem a dramą kreatywną widzą w odmiennych celach. Klasyczny teatr skupia się na tym, by wpływać na poglądy lub oddziaływać na emocje widza, który podczas przedstawienia teatralnego jest jego biernym odbiorcą. Istotny jest zatem efekt końcowy: udane przedstawienie wykorzystujące różne elementy sztuki i środki wyrazu artystycznego. Celem dramy kreatywnej nie jest pomyślny efekt finalny, lecz „proces” twórczy. Drama kreatywna przeważnie wiąże się z polegającą na improwizacji aktywnością uczestników, w przeciwieństwie do teatru, gdzie aktorzy działają według dokładnie napisanego scenariusza, który powstał na długo przed samą jego realizacją. W dramie kreatywnej działania mogą być oparte na literackich scenariuszach, ale gra, która powstaje, rodzi się „tu i teraz” (Valenta, 2008; Pršová i in., 2000).

Na tej podstawie wychowanie dramatyczne/drama kreatywna są „systemem sterowanego, aktywnie artystycznego, społeczno-antropologicznego nauczania dzieci lub dorosłych, który polega na wykorzystaniu podstawo-

wych zasad i metod dramatu i teatru, z uwzględnieniem wymogów kreatywno-artystycznych (teatralnych i dramatycznych) oraz pedagogicznych (wychowawczych lub edukacyjnych)” (Valenta, 2008, s. 352), ale zarazem jest to improwizowana, „nieekshibicjonistyczna, skoncentrowana procesualnie forma dramy, przy czym kierujący prowadzi uczestników ku imaginacji, grze i refleksji ludzkiego przeżywania i doświadczenia” (Bekéniová, 2001, s. 6). Istotne jest przy tym połączenie pojęć „drama” i „kreatywna”, ponieważ jednym z elementów pozytywnych, które oferuje drama kreatywna, jest „pełny rozwój kreatywności dziecka, zarówno werbalnej, jak i niewerbalnej” (Bekéniová, 2001, s. 6).

Jeśli spojrzymy na podstawowe cele dramy kreatywnej, to zauważymy, że dąży ona do wychowania twórczego, wrażliwego człowieka, który będzie umiał wyrazić to, co widzi, czuje, myśli, będzie umiał słuchać poglądów innych, człowieka szanującego, respektującego i potrafiącego docenić poglądy innych, umiejącego pracować indywidualnie i w grupie, nieobawiającego się eksperymentować, chcącego tworzyć, odkrywać i bawić się. Elena Pajdlhauserová i K. Majzlanová twierdzą, że „celem dramy kreatywnej jest rozwijanie języka i komunikacji, autoekspresji, zręczności, zdolności i talentu, zdolności do rozwiązywania problemów, budowania pozytywnej autokoncepcji, empatii, pojęć, słów, znaczeń, wartości i poglądów, stosunku do teatru, zrozumienia społecznego, kreatywności jako uniwersalnej zdolności jednostki do tworzenia siebie i świata” Pajdlhauserová, Majzlanová, 2011, s. 19–20.

Za kluczowe techniki dramy kreatywnej uważa się improwizację i zabawę w role (ang. *role-play*). Umożliwiają one budowanie zaufania do samego siebie, dzięki któremu uczniowie mogą nauczyć się bardziej sprawnego komunikowania i porozumiewania się nie tylko słowem, ale również ruchem i dźwiękiem. Równie istotny jest fakt, że tą drogą dziecko kontaktuje się ze sztuką słowa, co może okazać się dobrym czynnikiem motywującym do dalszego czytania czy uczenia się. W związku z powyższym postanowiliśmy przybliżyć niektóre z technik, które są wykorzystywane w rozwoju dzieci w edukacji wczesnoszkolnej.

Praktyka dydaktyczna pokazuje, że drama, jako metoda nauczania, stanowi lekarstwo na nudę i schematyzm w edukacji wczesnoszkolnej, gdyż jest aktywnym uczeniem się poprzez działanie i doświadczenie.

Walent dydaktyczny i wychowawczy dramy w procesie nauczania i wychowania akcentują teoretycy i praktycy tej aktywizującej metody nauczania. Anna Dziedzic pisze, że drama „może być zarówno metodą samodzielną, wychowawczą, służącą rozwijaniu osobowości dzieci i młodzieży, jak i pomocniczą, dydaktyczną, wykorzystywaną w szkole na lekcjach języków obcych, historii, geografii i literatury, a także na zajęciach artystycznych, takich jak: plastyka i muzyka, czy nawet w przedmiotach matematyczno-przyrodniczych” (Dziedzic, Pichalska, Świdarska, 1995, s. 8).

Z kolei A. Pruszkowska dostrzega możliwości zastosowania dramy na zajęciach pozalekcyjnych (np. koła teatralnego). Uczeń „działając w roli”, uewnętrznia swoje odczucia i emocje z nią związane, a także ma szansę wypowiedzenia siebie.

Dla K. Witerskiej drama edukacyjna, określana jako właściwa lub kreatywna, stanowi rodzaj narracji i refleksji, gdyż „opowiada zawsze pewną historię, w którą uwikłane są działające postaci, dążące do osiągnięcia celu (rozwiązania problemu) w danym otoczeniu i za pomocą określonych środków” (Witerska, 2011, s. 75). Odwołując się do literatury przedmiotu oraz praktyki pedagogicznej, można wysnuć wniosek, że drama, jako metoda organizacji lekcji, zasługuje na wyjątkową uwagę. Sprzyja ona upodmiotowieniu edukacji, gdyż na takich lekcjach uczeń spełnia funkcję kreatora, a nie tylko biernego wykonawcy poleceń nauczyciela.

ZABAWA W ROLE (ROLE-PLAY)

Specyfika tej techniki polega na tym, że można ją postrzegać również jako zasadę, na której opiera się drama kreatywna. Wpisuje się ona w spontaniczną zabawę dziecka, jaką realizuje ono już w wieku przedszkolnym w zabawie w „coś”. Przykładowo: 1) *Ja jestem teraz panią doktor i będę cię leczyć: teraz będziemy się bawić w wilka i koźlątko, a ja jestem wilkiem*; 2) dziecko wymyśla, że przyszedł do niego z wizytą czerwony słoń i siedzi u niego na krześle, dlatego nie może tam usiąść Piotruś czy Jurek; 3) dziecko siada na dywanie, który w jego wyobraźni staje się statkiem, i płynie do dalekich krajów w poszukiwaniu zaginionej księżniczki.

Dziecko nie ma najmniejszego problemu z tym, by „zmienić się” w psa, drzewo czy postać z bajki, jeśli taką możliwość mu zaproponujemy i będzie-

my bawić się razem z nim. Zabawa w role charakteryzuje się wielką spontanicznością, wyobraźnią i aktywnością dziecka.

Ján Valenta (2008, s. 53) stwierdza, że zabawa w role jest techniką rozumianą jako zadanie kształcące, wymagające od grającego, by swoim zachowaniem i postępowaniem (ruchem i słowem) stworzył obraz określonego człowieka lub zjawiska, ogólnie mówiąc, postaci fikcyjnej, która niemal zawsze znajduje się w określonej sytuacji. W ramach zabawy w role rozróżniamy techniki polegające na pełnym lub fragmentarycznym wcieleniu się w rolę (ruchem, mową, dźwiękiem). Wyróżniamy także techniki, które nie polegają na graniu roli, ale występują obok niej, mogą ją organizować czy w inny sposób w niej partycypować (np. dialog, dyskusja, kreatywne pisanie).

W graniu roli, oprócz środków niewerbalnych, pomocny może być prosty rekwizyt – nie musi to być cały kostium, wystarczy chustka, koszyk w ręce lub czapka przedstawiająca głowę zwierzątka. Odkładając ten atrybut, dziecko szybko powraca do własnej postaci, staje się samym sobą. Nie trzeba zapominać, że w pracy nie chodzi nam o efekt końcowy ani przedstawienie, ale o procesy, które przebiegają przy wykorzystaniu dramy kreatywnej.

IMPROWIZACJA

„Improwizacja to postępowanie, działanie, akcja, twórczość, która powstaje bez uprzedniego konkretnego przygotowania, bez planu kompozycyjnego. Wynika z aktualnej myśli, inspiracji, nastroju, uczucia, czyli akcja dramatyczna i postępowanie powstają w czasie gry” (Majzlanová, Pajdlhauserová, 2014, s. 16). Improwizacja to szybka reakcja na bodziec, szybkie dostosowanie się do aktualnej sytuacji i jej zmian bez planowanego przygotowania czy wcześniej napisanego scenariusza. Często towarzyszy jej burza pomysłów, jak i co dalej grać.

Improwizacja odzwierciedla kreatywność człowieka, za której pośrednictwem przyswajamy sobie różne sposoby reagowania na bodziec. Jej zaletą jest to, że w ramach niej nie jest potrzebne wcześniejsze wyćwiczenie działania i postępowania. Dzięki niej dzieci mogą rozwijać wyobraźnię, kreatywność, fantazję, zdolności i umiejętności komunikacyjne, kooperację, kulturę ruchu i słowa, swoją zdolność do porozumiewania się z innymi także za pośred-

nictwem komunikacji niewerbalnej, swoją zdolność błyskawicznego i adekwatnego reagowania na różne sytuacje, mogą reagować na reakcje innych, jak również na swoje własne, a także przeżywać emocje. Zaletą improwizacji jest to, że improwizacja przybliży dziecko do realnych sytuacji. Nauczanie za pośrednictwem technik dramy kreatywnej przechodzi zatem z poziomu teoretycznego do realizacji w praktyce, przy czym nie jest istotne, czy chodzi o improwizację zbiorową, grupową, w parach czy indywidualną. Ponadto improwizacja ma również pozytywny wpływ na ekspresję obrazową, symboliczną i metaforyczną.

GRA DRAMATYCZNA

Gry dramatyczne wykorzystuje się w różnym celu: dla poznawania, rozgrzewki, rozwoju postrzegania zmysłowego, kreatywności, nawiązywania kontaktu czy dla rozwoju komunikacji niewerbalnej. Mogą również zostać wykorzystane z pożytkiem dla doświadczenia społecznego czy socjalizacji dziecka – dziecko nauczy się poznawać i rozumieć potrzeby innych, respektować dystans fizyczny, może korygować swoją postawę i zachowanie na podstawie reakcji innych i swoich własnych. Niektórzy specjaliści mówią o tej metodzie również jako o grze sytuacyjnej. Jest podobna do zabawy w role. „Aktorzy” gry dramatycznej mogą za jej pośrednictwem wczuć się w różne sytuacje, rozwiązać powstałe konflikty i problemy nie tylko w ramach roli, ale też w imieniu siebie samych, na podstawie spontanicznej reakcji albo improwizacji.

Anna Mrvová i E. Bakošová (1995) podają, że gra dramatyczna powstaje w taki sposób, iż rozwijamy ją według jakiegoś nowego pomysłu, dołączając role i zawiązując intrygę. Taka gra charakteryzuje się na przykład naturalnością, lekkością, spontanicznością i oryginalnością. „Gra dramatyczna jest elementem motywacyjnym dla sposobu wypowiedzi. Zdecydowaną pozycję w niej ma właśnie słowo mówione, ponieważ przez użycie głosu wypowiedź staje się dokładniejsza, pełniejsza dla komunikacji, zrozumienia i porozumienia” (Kollárová, 2005, s. 55). Aktywność w grze dramatycznej nie jest całkiem dokładnie uzgodniona, może podlegać zmianie zgodnie z aktualną sytuacją, według potrzeb „aktorów” lub warunków, które mogły powstać właśnie podczas jej realizacji (praca z tekstem, muzyką, ruchem). W dramie kreatywnej możemy znaleźć dwie powiązane ze sobą składowe: imitacyjną i twórczą.

PRZYKŁADOWE ĆWICZENIA DRAMOWE

Poniżej zamieszczamy przykładowe działania dramowe, które można zaproponować uczniom podczas zajęć w edukacji wczesnoszkolnej.

- Etiudy pantomimiczne

Dla uczniów mających problemy z koncentracją oraz z werbalizacją własnych myśli i uczuć (odczuć) można zaproponować ćwiczenie dramowe w formie etiud pantomimicznych. Ćwiczenie to ma zadanie próbę wyrażenia swojego nastroju, emocji za pomocą gestu, mimiki oraz postawy ciała.

Przykładowo:

- Uczniowie dobierają się parami. Jedna osoba wykonuje nieskomplikowany układ ruchów, druga stara się go dokładnie powtórzyć. Potem następuje zamiana ról.
- Uczniowie w dwójkach prowadzą dialog za pomocą gestów. Zabawa polega na tym, że jeden z wychowanków wykonuje jakieś gesty, a drugi uczeń próbuje odczytać intencje kolegi. Następnie daje mu odpowiedź za pomocą gestu oraz zmiany pozycji ciała.

- Gry i zabawy ruchowe

Ćwiczenie to wpływa na rozluźnienie napięcia charakterystycznego dla sytuacji szkolnych, jak też pobudzenie wyobraźni uczniów, ma charakter odprężający, rozluźniający, sprzyja wytworzeniu empatii. Składają się na nie następujące czynności:

- 1) prowadzenie osoby z zamkniętymi oczami (parami),
- 2) prowadzenie „szepcem”,
- 3) zabawa z piłką do prostej melodii i rytmicznej piosenki,
- 4) zabawa z wyobrażoną piłką – z wykorzystaniem dostępnych instrumentów, np. fletów, fujarek, dzwonek.

- Technika *role-play* („wejście w rolę”, „bycie w roli”)

Prowadzący zajęcia poleca uczniom zamknąć na chwilę oczy, aby wyobraziły sobie spadające liście z drzew. Uczniowie wczuwają się w rolę liścia.

Każdy uczeń otrzymuje warzywo lub owoc oraz wczuwa się w ich rolę. Zadaniem uczestników zajęć jest próba odpowiedzi na pytanie: Co może powiedzieć o sobie warzywo lub owoc?

ĆWICZENIA ROZWIJAJĄCE WRAŻLIWOŚĆ ZMYŚLÓW

Rozpoznawanie darów jesieni za pomocą zmysłów: dotyku, węchu i smaku

Uczniowie z zasłoniętymi oczami podchodzą do stolika, na którym leży worek z różnymi owocami i warzywami. Kolejno wyciągają z worka owoc lub warzywo. Następnie za pomocą dotyku, węchu lub smaku sprawdzają, co to jest, oraz podają jego nazwę. Podczas trwania ćwiczenia dziecko określa kształt, wielkość i smak wybranego przez siebie owocu lub warzywa.

Przykładowe wypowiedzi uczniów:

- a) *Jestem marchewką, jestem duża, czerwona, mam zieloną czuprynę;*
- b) *Jestem jabłkiem, jestem soczyste, okrągłe i słodkie, mam żółtawoczerwoną skórkę.*

Scenki improwizowane

Celem ćwiczenia jest nawiązanie do sytuacji ze współczesnego życia, z wyeksponowaniem realizacji marzeń i planów.

Przykładowo:

- a) rozmowa ojca z synem na temat zakupu motoroweru (motoru),
- b) rozmowa matki z córką dotycząca kupna nowej sukienki,
- c) rozmowa rówieśników na temat marzeń (przyszłości).

PODSUMOWANIE

Wszystkie działania, które wykorzystujemy w pracy z dramą kreatywną w środowisku edukacyjnym, powinny przede wszystkim wynikać z potrzeb wychowanków. Dziecko chętnie się bawi, chętnie próbuje czegoś nowego, nowej roli, miejsca czy funkcji. W ten sposób na chwilę staje się kimś innym i „w skórze” tego drugiego może doświadczyć całkiem nowych i niespodziewanych przygód, które wzbogacą jego życie emocjonalne, przeżywanie, a także poznanie. Bez odpowiedniej komunikacji, empatii, poszanowania drugiego, grzecznego zachowania, umiejętności wybicia się lub podporządkowania grupie taka gra jednak prawdopodobnie nie spełniłaby wystarczająco dobrze swojego celu.

Przeżycia i doświadczenia, które dziecko zyskuje w grach dramatycznych, na dłużej zapiszą się w jego pamięci i jest wielce prawdopodobne, że wiedza i umiejętności, które wraz z nimi sobie przyswoi, będą lepszej jakości,

intensywniejsze i będą prowadzić nie tylko do czerpania nauki z własnego doświadczenia i z doświadczenia innych, ale też do rozwoju kreatywności, empatii, emocjonalności czy fantazji, bez których świat dziecka nie byłby tym, czym jest. Światem pełnym kolorowych obrazów, nowych wspaniałych światów, optymizmu i harmonii, w którym wyrasta dziecko szczęśliwe, mające w sobie radość życia i siłę, by pokonywać codzienne przeszkody, pewna siebie jednostka zdolna uświadomić sobie własną wartość, nie tylko mocne, ale też słabe strony i zdolna do samorealizacji w prawdziwym życiu.

Literatura

- Bekéniová, L. (2012). *Tvorivá dramatika v edukačnom procese*, Bratislava: MPC.
- Benešová, M., Kollárová, D. (2000). *Metóda tvorivej dramatiky na 1. stupni základnej školy*, Bratislava: Metodické centrum.
- Dziedzic, A., Pichalska, J., Świdarska, A. (1995). *Drama na lekcjach języka polskiego w szkole średniej*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kavaschová, J. (2012). *Námety na tvorivú dramatiku v materskej škole*, Bratislava: MPC.
- Kollárová, D. (2005). *Metóda tvorivej dramatiky a výchova detského čitateľa*, Partizánske: Renesans.
- Majzlanová, K., Pajdlhauserová, E. (2014). *Tvorivá dramatika v materskej škole*, Bratislava: MPC.
- Mrvová, A., Bakošová, E., Kavaschová, J. (2012). *Námety na tvorivú dramatiku v materskej škole*, Bratislava: MPC.
- Pajdlhauserová, E., Majzlanová, K. (2011). *Tvorivá dramatika v edukačnom procese*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Šimonová, B. (1997). *Tvorivá dramatika, dramatická výchova či dramatizácia?*, [in:] *Tvorivá dramatika v škole a v záujmovej činnosti. Zborník príspevkov z celoslovenskej konferencie Donovaly 24–25.05.1996*, Banská Bystrica: MPC.
- Valenta, J. (2008). *Metody a techniky dramatické výchovy*, Praha: Grada.
- Witerska, K. (2011). *Drama kreatywna – perspektywa rozwojowa*, „Chowanna”, t. 16(36).